

Яценко Таміла Олексіївна,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
tamilakod@ukr.net

ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА В ПРОЄКЦІ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ НУШ: ПРОГРАМОВЕ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ключові слова: шкільна літературна освіта, НУШ, українська література, інтегрований курс літератур (української та зарубіжної), модельна навчальна програма, підручник.

Шкільна літературна освіта в контексті освітніх завдань НУШ орієнтована на розроблення її нового змісту та підготовку інноваційного навчально-методичного забезпечення. Відтак відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020) в Інституті педагогіки НАПН України підготовлено *модельні навчальні програми «Українська література» та «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної) для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти* (науковий керівник – Т. Яценко), що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795).

Однією із новацій НУШ є розроблення змісту шкільної літературної освіти на засадах інтегрованого підходу. Створення єдиного для шкільного курсу літератури тематичного простору дозволяє уникнути дублювання навчальної інформації у змісті різних предметів літературного курсу. Інтеграція літературного курсу реалізується на основі спорідненості змісту основних тем шкільних курсів української та зарубіжної літератури для 5–6 класів (тематична інтеграція), а також на засадах методичної (спільні методи і прийоми вивчення творів української та зарубіжної літератури) і діяльнісної інтеграції (спільні види навчальної діяльності у процесі навчання української та зарубіжної літератури).

Програми побудовано за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо презентації письменницьких персоналій у межах кожного тематичного розділу.

Добір різножанрових творів класичної і сучасної української та зарубіжної літератур зроблено з урахуванням їх художньої вартісності, читацьких інтересів, вікових характеристик та особливостей художнього сприймання молодших підлітків. Рекомендовано для текстуального вивчення народні та літературні казки, твори різних жанрів фольклору, твори патріотичної тематики, поезія і проза про красу природи і важливість бережливого ставлення до неї, про дружбу та взаємини підлітків із однолітками, прозові тексти про пригоди та фантастичні події, а також твори

гумористичні. Також представлено багато творів сучасних українських і зарубіжних письменників.

Дидактико-методичний потенціал програм забезпечує можливість формування в процесі вивчення української літератури та інтегрованого курсу літератур *читацької і ключових компетентностей*, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Цей результативний складник програми представлено в рубриці *«Очікувані результати навчання»*. Її змістове наповнення розроблено згідно з визначеними та індексованими в Державному стандарті базової середньої освіти щодо мовно-літературної освітньої галузі *чотирма групами вимог до обов'язкових результатів навчання учнів/учениць 5–6 класів*.

На основі чинних модельних навчальних програм для 5 класу створено *навчальні програми*, що структуровані на такі розділи: пояснювальна записка, основна частина (очікувані результати навчання, зміст навчального матеріалу, види навчальної діяльності), список творів для позакласного читання.

Навчальні програми є основою для *календарно-тематичного та поурочного планування*, у яких ураховуючи запропоновану кількість годин на вивчення тем у межах розділу розподілено години на текстуальне вивчення художніх творів і види навчальної діяльності, сплановано види роботи на опанування змісту художніх творів української літератури, які забезпечують можливість формування в процесі вивчення творів предметної читацької та ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Передбачено можливість корегування календарно-тематичного планування зважаючи на можливі зміни форми навчання (онлайн, офлайн, комбіноване тощо); навчальних можливостей, пізнавальних інтересів і потреб учнів; результатів засвоєння учнями навчального матеріалу.

Відповідно до чинних модельних навчальних програм підготовлено підручники *«Українська література»* (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук) та *«Література (українська та зарубіжна)»* для 5 класу, що успішно пройшли пілотування та мають гриф МОН України. В основу їх концепції покладено ідеї *особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходів*. Зміст і структуру розроблено з урахуванням *читацькоцентричного і текстоцентричного принципів*. Першоелементом структури підручників є художній текст, тому передбачена така організація читацької діяльності, що дає змогу учням самостійно сформулювати первинне враження про твір, а не відтворювати знання про нього на основі інформації, представленої в підручниках. На полях художніх текстів у підручниках розміщено плашки рубрики *«Поміркуй!»*, що містять запитання і завдання на перевірку розуміння учнями прочитаних епізодів твору. Такий прийом кліпового мислення застосовано зважаючи на особливості художнього сприйняття текстів сучасними учнями – дітьми цифрового суспільства.

У підручниках передбачено рубрики, у змістовому наповненні яких закладено читацькоцентричний принцип опрацювання навчального тексту.

Так, у рубриці «Читацький путівник», що подається до кожного тематичного розділу, у доступному для п'ятикласників викладі конкретизовано обсяг тих предметних знань і умінь, які вони повинні здобути та якими мають оволодіти у процесі опрацювання навчальної теми.

Рубрика «Ти вже знаєш» актуалізує знання школярів, здобуті ними в початковій школі, попередніх уроках чи уроках із інших навчальних предметів, а також мотивує необхідність їх поглиблення в процесі опрацювання нової навчальної теми.

На актуалізацію сформованих читацьких умінь учнів і спонукання до подальшої читацької діяльності орієнтує матеріал рубрики «Ти вже вмієш».

Змістове наповнення рубрики «Літературознавчий клуб» – це необхідний мінімум навчальної інформації, поданої з урахуванням вікових особливостей сприймання молодшими підлітками. Виклад навчального матеріалу подано в публіцистичному стилі. У підручнику інтегрованого курсу акцентовано на взаємозв'язках української та зарубіжних літератур, їх взаємовпливі, спільних темах і проблемах, порушених у художніх творах письменників/письменниць різних національних літератур. Матеріал рубрики дієво сприяє налагодженню діалогу із текстом художнього твору, його осмисленому розумінню.

У рубриці «Літературознавчий словничок» презентовано визначення літературознавчих понять. Їх вивчення сприяє осмисленому розумінню художнього твору.

На поглиблення умінь дослідницької діяльності п'ятикласників орієнтують творчі завдання, індивідуальні чи групові читацькі проекти рубрики «Читай і досліджуй!».

Для розвитку компетентного учня-мовця у підручниках передбачено «Мовну скарбничку», змістове наповнення та розташування якої залежить від конкретного художнього тексту.

Рубрика «Підсумуй!» містить запитання і завдання для систематизації і закріплення вивченого матеріалу. Кількість запитань і завдань є оптимальною для підсумкового етапу опрацювання навчальної теми. Фінальним у рубриці є рефлексійне завдання на самооцінку учнями своїх навчальних досягнень. Акцентується на можливості покращити власні знання, а також означити питання, які залишилися без відповіді тощо.

Вивчення кожного художнього твору завершується рубрикою «Читацьке дозвілля». Її зміст спрямовує учнів до перегляду екранізацій літературних творів, їх мультиплікаційних версій, прослуховування музики, віртуального відвідування музеїв, картинних галерей тощо. Такий вид діяльності не лише сприятиме організації пізнавального дозвілля школярів, а й є одним зі шляхів поглибленого розуміння художніх творів, що вивчаються текстуально.

Підручники мають виразний компетентнісний потенціал. Конкретизуємо на прикладах. Формування в п'ятикласників *ключової екологічної компетентності*, що передбачає дотримання правил поведінки на природі, виховання любові до тварин, птахів, розуміння бережливого

ставлення до природних ресурсів сприяють художні твори та методичний апарат тематичного розділу «Рідна природа». Так, глибокому осмисленню казки О. Іваненко «Цвітарінь» допомагають такі компетентісно орієнтовані запитання і завдання рубрики «Поміркуй!»: «За допомогою яких художніх засобів О. Іваненко описує, як прокльовуються пташенятка? Які почуття виникають у тебе під час прочитання цього епізоду казки? Чи доводилося тобі бачити пташенят у гніздечку? Намалюй їх або опиши за допомогою слів. Напевно, ти знаєш, що пташенят ніколи не можна торкати, навіть наближатися до їхнього гнізда. Поясни, чому?».

На формування *ключової культурної компетентності* учнів орієнтує його наскрізна рубрика «У колі мистецтв». Про синтез мистецтв йдеться в навчальному матеріалі підручників до літературної казки В. Шевчука «Чотири сестри»: «Мотив зміни пір року є традиційним у різних видах мистецтва. Ти вже переконалась/переконався у цьому, читаючи літературну казку Валерія Шевчука, слухаючи музику Антоніо Вівальді, переглядаючи ілюстрації Ольги Рубіної та картину «Пробудження» Ольги Ковтун».

У комплекті до підручників підготовлено навчальні посібники «Зошит моїх досягнень. 5 клас». Їх зміст і структура зорієнтовані на визначення і досягнення освітніх потреб, а також підтримання індивідуальної освітньої траєкторії кожного учня. У процесі підготовки навчального посібника творчо враховано досвід формувального оцінювання у фінських школах. Запропоновано визначення індивідуальних цілей, шляхів досягнення особистісно значущих завдань у межах програмових навчальних тем, застосовано практики рефлексії, самооцінювання, взаємооцінювання та можливість оцінювання вчителем, батьками чи близькими людьми навчальних досягнень учнів.

Подано різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі (закритого і відкритого типів), творчі завдання для поточного оцінювання роботи над художніми творами та підсумкові семестрові роботи, що сприятиме формуванню предметної та ключових компетентностей п'ятикласників.

Новий зміст шкільної літературної освіти та сучасне навчально-методичне забезпечення, що розроблені в контексті завдань НУШ, засвідчують реалізацію інноваційних підходів до організації освітнього процесу на уроках літератури в 5 класі.

Література

1. Модельна навчальна програма «Літератури. Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)» 5–6 класи для закладів загальної середньої освіти /автори: Яценко Т. О. , Тригуб І. А. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 62 с.
2. Модельна навчальна програма «Українська література» 5–6 класи для закладів загальної середньої освіти /автори: Яценко Т. О. та ін. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 64 с.
3. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: ВД «Освіта», 2022. 256 с.
4. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Тригуб І. А., Слижук О. А. Література (українська і зарубіжна): підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти: у 2-х част. Київ: ВД «Освіта», 2022. 240 с.